

M E S O S Disiplinlerarası Ortaçağ Çalışmaları Dergisi
The Journal of Interdisciplinary Medieval Studies

**İktidarın Uygulanma Aracı Olarak Haçlı Seferleri'ni Haçlı Mektupları
Üzerinden Okumak**

Yazar/Author: Gökçe KARABACAK

Kaynak/Source: *Mesos: Disiplinlerarası Ortaçağ Çalışmaları Dergisi*, VI, 44-57

Doi: 10.5281/zenodo.14568539

Makale Türü: İnceleme Makalesi

Geliş Tarihi: 22 Ekim 2024; Kabul Tarihi: 26 Aralık 2024

MESOS Disiplinlerarası Ortaçağ Çalışmaları Dergisi içinde yayımlanan tüm yazılar kamunun kullanımına açıktır; serbestçe, ücretsiz biçimde, yayıncıdan ve yazar(lar)dan izin alınmaksızın okunabilir, kaynak gösterilmesi şartıyla indirilebilir, dağıtılabılır ve kullanılabilir.

**İKTİDARIN UYGULANMA ARACI OLARAK HAÇLI
SEFERLERİ'Nİ HAÇLI MEKTUPLARI ÜZERİNDEN OKUMAK**

**READING OVER THE CRUSADES THROUGH THE LETTERS OF
THE CRUSADERS AS A MEANS OF USING POWER**

Gökçe KARABACAK*

---

* Doktora Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, gokcepirinc@yandex.com

: 0009-0007-3379-4408

Özet

Dönemin haberleşme araçları olarak Haçlı Mektupları, toplumsal ve politik anlamları hâkim kılma araçları olarak görülebileceğinden kamuoyu yaratma, hakikat oluşturma ve gerçekliği inşa etme rolü üstlenmektedir. Bu bakımdan, Haçlı Seferleri'nin önemli çıktıları olan mektuplar göstermektedir ki bu türden bir toplumsal hareketi haklılaştırmak için bu gerekçelendirme araçları, hayati bir önem taşımaktadır. Mektuplar aracılığıyla Kutsal Savaş'ı sürdürme tutkusu, savaşçı Kutsal Kudüs'ün kontrolünü ele geçirme cesareti, bu kutsal amaç için duyulan itikat, pekiştirilip güçlendirilen Hristiyan inancı ve Roma Katolik Kilisesi'ne olan bağlılık en üst düzeyde sağlanıp korunabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Haçlı Seferleri, Haçlı Mektupları, Hristiyanlık, Kutsal Kudüs, Roma Katolik Kilisesi

Abstract

The letters of the Crusaders as mass media took part in the formation of public opinion, social reality and the construction the truth due to being a means of controlling and composing social and political meanings. From this point of view, these letters, significant outcomes of The Crusades, shows that they had a vital importance to justify social movement in question. By the medium of the letters, passion to sustain the Holy War, courage to fight and seize control of Jerusalem, faith to be brave for the holy aim, consolidation of Christian faith, reliance to the Church could have been retained at the highest point.

Key Words: The Crusades, The Letters of The Crusaders, Christianity, Holy Jerusalem, Roman Catholic Church,

GİRİŞ

Bu çalışma kapsamında değerlendirilecek konuda “Haçlı Mektupları”, izlek olarak ele alınacak ve Morrisson’un da ifade ettiği üzere (2021: 89) Haçlı Seferleri’nin belirsiz yapısal sınırlılıklara sahip olduğu gerçeği, askeri-politik anlamda çok fonksiyonluluğu ve çok biçimliliği göz önünde tutularak konu belirli bir açıdan incelenecektir. Zira Haçlı Mektupları, Ortaçağ’da yaşanmış olan Haçlı Seferleri’nin haber bültenleri olarak düşünülebilmektedir. “Haçlı” olgusu ise hem sembolik hem kavramsal hem de coğrafi “Doğu”-“Batı” ayrımına dayanan bir “gerçekliği” dile getirmektedir. Bu gerçeklik inşası, etkin işlevsel araçlar gerektirmektedir. İnşa sürecini ve araçsallaştırılan unsurları kavrayabilmek, tarihsel bağlamı anlamakla mümkündür.

Kavramsal ve olgusal anlamda “Doğu” ve “Batı” olarak kullanılan referans noktalarının Haçlı Seferleri açısından önemi büyüktür. Zira Haçlı Seferleri hareketinin çekirdeğini oluşturan bu kavramlar, dönemin genel düşünüm-davranım tarzına, akıl yürütme biçimine ve inanç sistemine etkiye bulunmuştur. Bu nedenle, seferleri harekete geçiren “Doğu”-“Batı” kavramlarının ne ifade ettiğini anlamak, konuya ilişkin kavramsal çerçeveyi oluşturmada fayda sağlayacaktır. Dolayısıyla konunun bağlamını oluşturmak adına bu kavramlar ve ne ifade ettikleri kısaca irdelenmeye çalışılacaktır.

“Doğu”- “Batı” ayrımına dair sembolik bir şablon kuran “Haçlı” olgusu, bu ayrıma ilişkin genel kabul görmüş bir “gerçekliği” dile getirmekte ve toplumsal bellekte bu “gerçekliğe” ilişkin bir algının yansımaları oluşturmaktadır. Oluşan yansıma, söz konusu olgunun temsil edilme biçimidir. Bu bir gerçeklik inşasıdır ve etkin işlevsel araçlar gerektirmektedir. Bu inşa sürecini ve araçsallaştırılan unsurları kavrayabilmek, konunun tarihsel bağlamından koparılmaksızın bu bağlam içerisinde incelenmesini şart kılmaktadır. Bu nedenle antikiteden yardım alarak bu çalışmada ele alınan konunun tarihsel anlamını oluşturan öğeleri incelemek, kavrayışı zenginleştirmenin ve bağlamı kurmanın etkili bir yoludur: Tarihsel ve filolojik açıdan henüz üzerinde tam bir uzlaşım sağlanamasa da genel olarak Assu kelimesi Asurlularda “Doğu Ülkesi” anlamına gelirken Asurlular gibi Mezopotamya mirası üzerinde yükselen bir diğer uygarlık olan Babillilerde Asu kelimesi “Doğu” anlamına gelmekte, Ereb kelimesi ise “Batı” anlamına gelmektedir.

Asu’nun Asya’yı; Ereb’in ise Avrupa’yı temsil ettiği ve bu kelimelerin, “Doğu”-“Batı” kavramsallaştırmasının özünü oluşturduğu varsayılarak bu kelimelerin, coğrafi sınırları ve etnografik ayrımları belirtmekle birlikte söylemsel olarak dolaşıma sokulan varsayımların da “gerçeklik” olarak sunulmasına katkıda bulunduğu söylenebilmektedir. Kelimeler yoluyla oluşturulan ve aktarılan kavramlar, fikir birliği yoluyla toplumsal hafızaya yerleşmekte, sosyal bir gerçeklik inşasının aracılığıyla yapmaktadır. Ortaçağ perspektifinden bakıldığında, o dönemde inşa edilen gerçekliklerin çoğunlukla dikotomilere dayalı kavrayışlar temelinde ilerlediği görülebilmektedir. Nitekim Zebur’un 137. Mezmur’unda 1

¹ 139. Mezmur: Ey Tanrı, keşke kötülerini öldürsen! Ey eli kanlı insanlar, uzaklaşın benden! Çünkü senin için kötü konuşuyorlar, adını kötüye kullanıyor düşmanların. Ya RAB, nasıl tiksindim senden tiksinenlerden? Nasıl iğrenmem sana başkaldıranlardan? Onlardan tümüyle nefret ediyorum, onları düşman sayıyorum. Ey Tanrı, yokla beni, tanı yüreğimi, sına beni, öğren kaygılarımı. Bak, seni gücendiren bir yönüm var mı, öncülük et bana sonsuz yaşam yolunda! 140. Mezmur: Ya RAB, kurtar beni kötü insandan, koru beni zorbadan. Onlar yüreklerinde kötülük tasarlar, savaşı sürekli körükler, yılan gibi dillerini bilerler, engerek zehiri var dudaklarının altında. Ya RAB, sakın beni kötünün elinden, koru beni zorbadan; Bana çelme takmayı tasarlıyorlar. Küstahlar benim için tuzak kurdu, haydutlar ağ gerdi; Yol kenarına kapan koydular benim için. Sana diyorum, ya RAB: “Tanrım sensin.” Yalvarışıma kulak ver, ya RAB. Ey Egemen RAB, güçlü kurtarıcım, savaş gününde başımı korudun. Kötülerin dileklerini yerine getirme, ya RAB, tasarımlarını ileri götürme! Yoksa gurura kapılırlar. Beni kuşatanların başını, dudaklarından dökülen fesat kaplasın. Kızgın korlar yağsın üzerlerine! Ateşe, dipsiz çukurlara atılsınlar, bir daha kalkmasınlar. İftiracıları ülkede hayat kalmasın, felaket zorbaları amansızca avlasın. Biliyorum, RAB mazlumun davasını savunur, yoksulları haklı çıkarır. Kuşkusuz doğrular senin adına şükredecek, dürüstler senin huzurunda oturacak!

ve Vahiy 17'de 2 dikotomiye dayalı bir tema benimsenmiş, söz konusu edilen iki unsur arasında sembolik bir ayrıma gidilmiştir. Bu sembolizmde “Doğu-Batı”, “Babil-Kudüs”, “Müslüman-Hristiyan”, “Kötülük-İyilik” gibi karşıtlığı ifade eden düşüncenin izleri mevcuttur.

Hristiyanlığın ilk dönemlerinde, Roma İmparatorluğu tarafından yürütülen kovuşturmalar ve Hristiyan inancına yönelik yasaklamalar nedeniyle Babil adlandırması - Babil sürgünü dolayısıyla-, Hristiyanlar nazarında Roma İmparatorluğu ile eş anlamda kullanılmıştır. Kudüs ve Babil şehirlerine atfedilen iyilik ve kötülük, masumiyet ve günahkârlık kavramları gibi “Batı” ve “Doğu”ya atfedilen benzer sembolleştirmelerden taban bulan genel düşünüş biçimi, Ortaçağ insanının zihninde anlam kazanmış, kötü ve günahkâr olarak “Öteki”yi oluşturmuştur³. Tanrı'ya yakınlığın yani iyiliğin Kudüs; kötülüğün, günahkârlığın yani “Öteki” dünyevi Paganist görüşün Babil'i sembolize etmesiyle birlikte, ilerleyen dönemlerde bu yaklaşımın izleri Hristiyan dünyasında ve bu çalışma özelindeki Haçlı Seferleri'nde birçok kez kendini göstermiştir. İki şehir, aralarında etnografik benzerliğin olduğu bir coğrafi bölgede bulunsada biri diğerinin “Öteki”si olarak kavramsallaştırıldığı için, “Batı”-“Doğu” gibi iki ayrı gerçekliği temsil etmektedir. Kavramlar, ilettikleri fiziki gerçekliğe dair referansların ötesine geçerek kurgusal bir “Batılılık” ve “Doğululuk” yaratmıştır. İyilik-Kötülük dikotomisi oluşturan Kudüs-Babil, Batı-Doğu kavramsallaştırması, Tanrı'ya yakınlık ve günahkârlık sembolleri oluşturmuş, Ortaçağ dönemine gelindiğinde bu semboller, anlam verme kalıpları olarak yerleşerek çeşitli dünya görüşlerine yansımıştır.

Papa'nın çağrısı, İsa Mesih'in mezarının bulunduğu ve yeniden dirileceğine inanılan yer olarak tanrısallığın sembolü sayılan Kudüs'ün, dünyevilikten kurtarılıp korunması için eyleme geçilmesini emretmektedir. Böylece bu eylem, kutsallık teması altında meşru bir zemine oturtulmaktadır. Dolayısıyla yapılan bu çağrının, -kitlelerin gözünde- meşru bir zeminden yükselen kutsal savaş çağrısı olarak algılandığı ve algılatıldığı söylenebilmektedir: Kudüs'ün dünyevilikten korunması, ruhsallığının muhafazası toplum nezdinde gerekçelendirilmekte ve doğuya yapılan seferler haklılaştırılmaktadır. Bu çaba bir nevi “Batı”nın “Doğu” kavrayışını ve imgesini şekillendirme, kendi sosyo-politik-ekonomik-kültürel-dinsel iktidarını uygulama çabasıdır. Katolik Kilisesi'nin “düşman” oluşturma ve bu “düşman” üzerinden iktidarını tesis etme yaklaşımı, söz konusu “Doğu-Batı” türü dikotomileri gerekli kılmış, bu dikotomiler oldukça işlevsel enstrümanlar olarak görev yapmış ve geniş bir yönetsel alana egemen olma kaygısı güdenlerin çıkarlarına uygun anlam kalıpları üretmiştir. Dolayısıyla burada söz konusu olan, Haçlı Seferleri'ne güç veren ve Haçlı Mektupları'nın ana temasını oluşturan kavrayış, “Batı” tarafından tanımlanan bir “Doğu” ve “Doğululuk”tur. Bir diğer deyişle seferlerin süreci, mektuplar gibi etkin araçlarla desteklenen hegemonik bir süreçtir.

Tarihsel-söylemsel ve (hem resmi yönetim hem kişiler arası) iktidara dayalı olarak var edilen bu gibi kavramlar, gündelik gerçeklikler olarak sonraki dönemlerde -günümüzde dahi- kabul görüp sorgulanmaksızın sürdürülebilmekte ve sosyal yaşam başta olmak üzere karar alma mekanizmaları üzerinde etkili olabilmektedir. Zira bir kavramın var kılınabilmesinin ilk koşulu, buna dair oluşturulmuş fikir birliğidir. Dolayısıyla Haçlı Seferleri

³Vahiy,17:1-18: Canavarın Sırtındaki Kadın: Yedi taşı alan yedi melekten biri gelip benimle konuştu: “Gel!” dedi. “Sana engin suların kenarında oturan büyük fahişenin çarptırılacağı cezayı göstereyim. Dünya kralları onunla fuhuş yaptılar. Yeryüzünde yaşayanlar onun fuhşunun şarabıyla sarhoş oldular.” Bundan sonra melek beni Ruh'un yönetiminde çöle götürdü. Orada yedi başlı, on boynuzlu, üzeri küfür niteliğinde adlarla kaplı kırmızı bir canavarın üstüne oturmuş bir kadın gördüm. Kadın, mor ve kırmızı giysilere bürünmüş, altınlar, değerli taşlar, incilerle süslenmişti. Elinde iğrenç şeylerle, fuhşunun çirkeflikleriyle dolu altın bir kâse vardı. Alnına şu gizemli ad yazılmıştı: Büyük Babil, Dünya Fahişelerinin ve İğrençliklerinin Anası

salt dinsel bir ereğe sahip olmayıp dinsel öğeleri, ulaşılmak istenen birtakım amaçlar için gerekli kılmıştır. Bu perspektiften bakıldığında, seferlerin başlatıcısı Papa II. Urbanus'un (1095) "Deus Vult" çağrısıyla harekete geçirilen Haçlı Seferleri ve Haçlı Mektupları daha iyi anlaşılabilir.

Durgun (2021: 132), ekonomik ve politik güce sahip olan lordların kendi çıkarları için yönetsel gücü yadsıyarak sınır tanımaksızın hareket etmeleri sonucunda merkezi otorite ile çatışma içine girdiklerini, bu çatışmanın ise geleneksel feodal sistemin üzerinde durduğu ana sütunları yıktığını, sosyo-politik-ekonomik-kültürel yapıyı zamanla bozduğunu belirtmekte ve bu örnekler kanalıyla tarihte sıklıkla rastlanan teori-pratik uyumsuzluğuna vurgu yapmaktadır.

Dolayısıyla bu çalışmada sosyo-politik-ekonomik bağlarından ayrı düşünülmesi imkânsız olan Haçlı Seferleri'nin üzerinde doğrulduğu bu altyapının izi sürülecek, ulaşılan anlamlar, gerçekliğin inşası bağlamında çözümlenmeye çalışılacaktır. Seferlerin belirsiz yapısal sınırlılıkları göz önünde tutularak dönemin sosyo-politik-ekonomik yaşamı içerisinde dolaşımda olan "gerçeklik", seferlerden edinilecek çıkarların askeri-politik çok biçimliliği açısından değerlendirilecektir. Bu nedenle, ele alınan konunun bu perspektiften incelenmesini mümkün kılacak önemli veriler sunan ve "Doğu-Batı" türü dikotomilerden köklenen yaklaşımla oluşturulan Haçlı Mektupları izlegimiz olacak, "inşa edilen gerçeklikler" olarak yaklaşılacak "anlamlar", bu izlek dahilinde irdelenecektir.

HAÇLI SEFERLERİ'Nİ ÖRGÜTLEYİCİ BİR GÜÇ OLARAK KİLİSE'NİN SOSYAL VE YÖNETSEL ALANDAKİ KONUMU

V.-VI. Yüzyıl, Batı Roma İmparatorluğu'nun güçten düşmesi sonucu oluşan otorite boşluğu ve toplumsal kriz nedeniyle yönetsel-toplumsal alanlarda çözümlerin ve dağılmaların olduğu zamanlardır. Dağılan imparatorluğun yetkileri Katolik Kilisesi'ne devredilmiş; Kilise, ruhani ve siyasi yetkilerle donatılmış ve toplumlar, Katolik inancı temelinde birleşmiş, Batı Avrupa güçlenerek yeniden ayağa kalkmıştır.

"Katolik" kelimesi, Yunanca bir kökene sahiptir ve "evrensel" anlamını taşıyan Katholikos sözcüğünden türemiştir. Anlamı adında gizli bir kutsal amaç olarak evrensel yayılma isteği taşıyan Katolik Kilisesi, kendine bağlılık yemini etmiş silahlı şövalyelerinin olduğu, bu güce dayalı yerel yönetimler kurmuş bir sistem olarak kendini yapılandırmış ve tüm toplumu tek bir Hristiyan vücut olarak oluşturmuş -bazılarının çalıştığı, bazılarının dua ettiği, bazılarının da savaştığı organlardan oluşan- bir yapı olarak görmüştür (Köycü, 2022: 55).

Bu düzlemde yola çıkarak Katolik Kilisesi'nin yapılanma biçimini ve benimsediği iktidar türünü Michel Foucault (2019)'a ait bir iktidar tanımlaması olan "Pastoral İktidar" olarak ortaya koyabiliriz. Pastoral İktidar, toplumun bir corpus olarak görüldüğü bir yaklaşım taşıyan Katolik Kilisesi'nin benimsediği iktidar biçimini, Haçlı Seferleri'ni gerçekleştiren ve Haçlı Mektupları'nı oluşturan düşünsel altyapının sosyo-politik-ekonomik-kültürel içerikler taşıyan özünü oldukça güzel açıklamaktadır. Bir anlamda bu, Bilgin'in de belirttiği üzere (2011: 106), kitleselleşme-bireyleşme diyalektiği yaşayan çağımız insanının bir birey/tekil olarak "kendini" olması ve eşzamanlı olarak da kitlenin koruyucu çatısı altında güven bulup güç kazanması sürecinin dinamiklerini de aydınlatmaktadır. Kişi içsel ve dışsal olarak işleyen bir sürecin içine çekilmekteyken hem kendi tekilliğini korumak arzusunda hem de bir grubun onay ve korumasını alma ihtiyacındadır. Bu nedenle Pastoral İktidar, Ortaçağ dönemi boyunca Kilise kanalıyla toplum genelinde etkinlik gösterebilmiş ve etki alanını rızaya dayalı bir biçimde genişletebilmiştir.

Şenel (2008: 238) Papa'nın Roma İmparatoru, piskoposların ise valiler olarak konumlandığı yeni sistem örgütlenişinden bahsetmekte, bu sayede Hristiyanlık çatısı altında

toplumların birleşmesinin sağlanması ve Kilise'nin gerektiğinde dünyevi işlere katılmak durumunda kalmasıyla eski yapının daha farklı biçimde revize edildiğini belirtmektedir.

Köycü (2022: 54), Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılışıyla istikrarı yeniden sağlayacak yönetici bir güce gereksinim duyan dönemin toprak sahibi aristokratlarının, Kilise'yi düzenin temsilcisi olarak gördüğünü, Hristiyan kurumların toplumsal çöküşe engel olup medeniyeti savunmak adına birleşerek istilacı kavimlere karşı geldiğini, buna bağlı olarak Kilise'nin sosyo-ekonomik-politik düzeni temsil ve tesis etme, kültürel yıkıma engel olma bakımlarından ön plana çıktığını belirtmektedir. Buna bağlı olarak Haçlı Seferleri ve Haçlı Mektupları, bu koşulların oluşturduğu bir gündem ile birlikte ortaya çıkmaktadır.

Tüm bu düzen kurma, hâkim olma ve sosyal yaşamın derinlerine yayılma mücadelesi esnasında İmparator ile Papa arasında yönetsel bir kriz mevzubahistir. İki güç odağı arasında yaşanan Hristiyan Avrupa'yı idare etme mücadelesinde, iki gücün aynı anda baskın birer iktidar güç olamayacağını anlaşıldığını belirten Atiya (2023: 19) bu çatışmaya ve yoğunluğuna bağlı olarak Haçlı Seferleri hareketinin etkilendiğini, seferlerin Papalığın dış siyasetiyle birlikte Avrupa'nın da dış siyasetini oluşturduğu zamanların yaşandığını, "laik güç olarak İmparatorluk" ve "dini güç olarak Papalık" arasındaki bu çatışmanın derinleşip çemberin daralmasıyla birlikte milli ve ticari çıkarların ön plana çıktığını, bu durumun ise seferlerin yapısını değiştirmeye başladığını ifade etmektedir.

Dolayısıyla ruhani yanının yanı sıra böylesi kitlesel bir hareketin "bu dünyacı" bir yanının olması da yukarıda bahsedilen nedenlere bağlı olarak kaçınılmazdır. Buna ilişkin çerçeve, ilerleyen başlıkta oluşturulacak ve konu, Haçlı Mektupları üzerinden incelenecektir.

HAÇLI MEKTUPLARI ÜZERİNDEN İKTİDARIN UYGULANMA BİÇİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ortaçağ insanının yaşamında önemli bir hacme sahip olan kehanetlerin, mucizelerin, dini ritüellerin halkın kitlesel bakış açısını ne düzeyde etkilemiş olabileceğini, Haçlı Seferleri hareketine ne ölçüde ve hangi bakımlardan yön verdiğini anlamak bakımından bu düşünüş sistemini oluşturan öğeleri incelemek büyük önem taşımaktadır. Zira düşünüş sistemi, iktidar uygulama biçim ve araçlarını şekillendirmekte; bu biçim ve araçlar ise Haçlı Seferleri, Haçlı Mektupları gibi sosyo-politik-ekonomik-kültürel yapıda yapısal değişimlere yol açabilecek potansiyele sahip görünümde kendilerini gösterebilmektedir. Nitekim Papa II. Urbanus'un Haçlı Seferleri'ni ateşleyici konuşması, bu durumun etkileyici bir örneğidir.

Haçlı Seferleri'nin başlangıç döneminde ve süregelen süreçte Kutsal Papalık'ın Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olarak görülmekte olduğu, kavrayış yapısına kehanetlerin, mucizelerin, ritüellerin ağır basması, inanca dayalı düşünme ve davranma şeklinin toplumsal yaşamdaki yaygınlığı ve yatkınlığı düşünüldüğünde, bu öğeleri içeren bir alt metne sahip konuşmanın kutsal savaş çağrısı olarak sayılması ve harekete geçirici gücünün niçin bu derece yüksek olduğu kolaylıkla anlaşılabilir. Çağrıya kulak verip harekete geçenlerin tüm günahlarının silineceği, Kudüs'e yapılacak bu haccın çok az kişinin kabul edildiği Cennet'e bir giriş anahtarı olacağını söyleyen Katolik Kilisesi, kutsal kitaptan yapılan referanslarla Hristiyanlar ve Kudüs arasında hem dini hem de siyasi bir bağ kurmuştur.

Dolayısıyla Haçlı Seferleri'nin karakteristiğini oluşturan etkili öğelerden biri ayinsel temalar yani litürjidir ve Haçlıların eylemlerine de bu düşünüş biçimi yön vermektedir. Örneğin Tanrı'nın hayat veren odunu olarak gördükleri Haç, Ortaçağ Hristiyanları için hazinelerden ve şapellerden daha değerlidir ve İsa'nın esirliğini ifade etmektedir (Lester, 2023: 233). Ayinde dile gelen "Ey ebedi Tanrı, peygamberlerin ağzıyla bize, biricik oğlunun görkemli mezarında bedeninin hiçbir çürümeye maruz kalmayacağını, böylece ölümden galip gelerek sadık kullarına diriliş ümidi vereceğini ve bunun için meleklerle birlikte olacağını bildirmek istedin" ifadeleri (Shagir, 2023: 381), İsa'nın mezarını "Öteki"lerin

elinden kurtararak onun dirilişine katıldıkları ve kurtuluşun ancak bu yolla sağlanacağı fikri işlenmektedir. Smith (2020: 494-495), I. Haçlıların mektuplarından XII. olarak numaralandırılmış olanını, yazanın amacı bağlamında sorgulamakta ve söz konusu mektubun kurgusal niteliğine işaret ederek büyük olasılıkla hacılar için litürjik destek ve parasal yardım isteği görevi gördüğünü söylemektedir: Hacılar dualarında Haçlıları anmaya, Kudüs'ün kurtuluşunu kutlamaya ve geri dönenlerin borçlarını ödemeye çağrılmaktadır. Bu durum aynı zamanda Haçlı Seferleri'ne katılım talebini, seferler hakkında bilgi edinim isteğini de arttırmaktadır.

Kehanet, mucize ve ritüel çerçevesinde biçim alan düşünüş tarzı, insanları çeşitli anlatılar üretmeye sevk etmektedir. Bu anlatılar aracılığıyla oluşan atmosfer korku duyan, maddi-manevi kayıplar veren insanları, yaşama arzusuyla doldurarak hayatın süreğen akışında tutmakta, her kesimden insan için uğruna çabalamaya degecek yüce bir amaç sunmaktadır. Bu bakımdan seferler, haberleşmeyi sağlayan mektuplar ve diğer iletişim yöntemleri aracılığıyla hem insanların kahramanlık hissiyatını beslemekte, dinsel coşkuyu arttırmakta, kutsal mücadele temasıyla günahlardan arınma ve iyi bir Hristiyan olma inancını pekiştirmekte hem de maddi-manevi kazanç edinimi için umut aşılama, destekçilerine cesaret, güvence ve zafer duygusu vermektedir. Mektuplar ve diğer araçlar yoluyla uyandırılan duygular ve anlatılan olaylar ise masallar, oyunlar, destanlar, hikâyeler ve söylencelere konu olmaktadır. Nitekim Bloch (2021: 165) Haçlı Seferleri'nin, Hristiyan kahramanlık temasına uygun içerikler taşıması, hayale dayalı zihinsel tasarımlara imkân vermesi nedeniyle hemen kolaylıkla destanlaştırıldığını belirtmektedir.

Döneme özgü günahkârlık hissiyatı ve günahkâr doğma inancı, seferlerin bir diğer karakteristiğini oluşturmaktadır. Riley-Smith'in aktarmış olduğu üzere (2019: 163) Haçlıların omuzlarında yüklü haldeki günah korkusu, onun doğuracağı sonuçlardan duyulan dehşetli çekince, karamsar bir dindarlık, inanç yükümlülüğü, tüm bunlar, Tanrı tarafından başışlanma arzusunu doğurmaktadır. Bu başışlanma arzusu, Haçlı Seferleri'nin ateşleyicisi olarak görev yapmıştır ve çoğu kişinin bu seferlere katılım amacı, suçlarından dolayı Tanrı tarafından affedilme ve onun inayetini kazanmak olmuştur. Doğu'dan Hospitalier Üstadı'na gelen mektupta, döneme hâkim olan söz konusu günahkârlıktan dolayı cezalandırılma düşüncesinin izleri görülebilmektedir:

...Günahlarımızdan dolayı, bizden birçok kişi öldürüldü, Hristiyanlar ele geçirildi, Kral esir edildi ve Kutsal Haç, Kont Gabula ve Colaterido'lu Milo ve Honfroy ve Prens Reginald esir edildi ve öldürüldü. Arsun'lu Walter ve Gibelin ve Botron Lordu ve Marachele Lordu ve en iyilerin binlercesi esir edildi ve öldürüldü... (Munro, 1902: 19)

Hittin Savaşı sonrası Kudüs Patriği'nin yaptığı yardım çağrısında karşılaşılan şu sözler, İsa'nın insanlığın kurtuluşu için çarmıha gerilişini kendi günahlarının sebebi olarak gören ve bunun için harekete geçilmesi gerektiğini düşünen bir kavrayışın alt metnine sahiptir:

...Her kim insanlığın kurtuluşu için çarmıhta ölen İsa'ya inanıyorsa haçları giyip mirası olan kutsal toprakları özgürleştirmek için uzun bir yolculuğa çıkmalıdır. Onun öğüdü ile yardımımıza gelmelidir. İnananlarına sonsuz yaşam veren Kutsal Mezar Kilisesi'nin destekçisi olmalıdır. Buna uygun olarak harekete geçenele suçlarından dolayı tam bir af ile ölse de kalsa da sonsuz bir yaşam sözü veriyoruz... (Usta, 2017: 93-94).

Bu satırlarda, Tanrı tarafından cezalandırılanların, yalnızca Tanrı tarafından bahsedilebilecek affi kendi tekellerine almış oldukları görülebilmektedir. Bir anlamda kendi elleriyle kendilerini tanrısallaştırmışlardır.

Bu yaklaşımın izleri, IX. Yüzyıl'da VIII. Johannes'in Frank piskoposlara pagan inancına sahip kişilerle kahramanca savaşın Katolik olarak ölmeleri durumunda sonsuz bir yaşamın huzuruyla kutsanacaklarına dair verdiği güvencede ve Augustinus'un Katolik inancını benimsememiş pagan kişilerle yapılacak savaşın zorunlu, yasal ve savunma amaçlı sayılması gerektiğine dair düşüncesinde görülebilmektedir (Morrisson, 2021: 15).

Tüm bu argümanların yanı sıra seferlerin "bu dünyacı" yanı da en az kutsiyet içeren motivasyonlar kadar harekete geçirici olmuştur. Siyasal ve ekonomik amaçlar doğrultusunda sosyo-psikolojik ve kültürel etkenlerin var olan gerçekliği değiştirme gücüyle birlikte aynı zamanda çeşitli ikilemler ve seçimler içinde kalınmıştır. Usta'nın da belirttiği gibi (2017: 109) daha sonrasında Hristiyan kanı dökecek olsalar da Kudüs'ün ve Türk-Müslüman tehdidi altındaki -Hristiyanlığın Doğu temsilcisi olan ancak Batı Hristiyanları ile ayrılık yaratıcı sorunlar yaşayan- Doğu Roma/Bizans İmparatorluğu'nun kurtarılması gibi öğelerin 1095 yılında Papa II. Urbanus'un konuşmasında sıklıkla dile getirilmesi, kutsal amaca yönelik kitlesel hareketi başlatıcı bir slogan olma özelliği göstermektedir. Bu bakımdan konuşma, bütüncül olarak değerlendirildiğinde, iki ayrı alem olarak sunulan ruhsal dünya ve dünyevi yaşam ikiliğine ilişkin anlam kalıplarına atıfta bulunmakta, insanlara bu ikiliğe uygun söylem ve vurguların benimsendiği bir içerik çerçevesinde hitap edilmekte, dolayısıyla iyilik-kötülük, kutsallık/masumiyet-günahkârlık, uhrevilik-dünyevilik, dost-düşman, Tanrı'ya yaklaşma ve onun buyruklarını yerine getirerek tüm günahlarından arınma temelinden güç bulan bir iktidar uygulama aracına dönüşmektedir. Bu iktidarı güçlü biçimde kuran en büyük etken ise katılımcıların gönüllü rızalarının alınmasıdır. Kullanılan dil, gösterilen hedef, vadedilenler ve Kutsal Kitap'tan alıntı olarak Filistin topraklarında nehirlerden bal ve sütün aktığı⁴ imgeler, motivasyon aracı olarak kullanılmaları bakımından konuşmaya etkileycilik katmış, bu öğeler dinleyicilerin ateşli savunuculara ve kutsal savaşçılara dönüşmelerini amaçlamıştır. Dolayısıyla provokatif amaçlı olarak dini öğelere başvurulmuştur. Hatta bu konuşma, ruhsal söylemlerin, inanca ilişkin temaların ne şekilde dünyevi amaçlara hizmet için kullanılabileceğinin etkileyici bir biçimi olması bakımından özel olarak ele alınmayı hak etmektedir.

I. Haçlı Seferi'nin gerçekleştiği tarihlerin önemli bir tanığı olan Anna Komnena'ya ait Alexiad adlı eser, bize bunun iyi bir örneğini sunmaktadır. Komnena (2024: 330), yüz bin yaya ve elli bin atlı askerden oluşan Latin Haçlı askerlerinin Ankara'yı ilk seferde aldıktan sonra Rumların elindeki küçük bir kente vardıklarını, orada, Hristiyan inancının bu iki grubu bir kıldığını ve birleştirdiğini düşünen, kutsal giysileri içinde ellerinde İncil ve Haç taşıyarak bekleyen papazlar tarafından karşılandıklarını, buna karşın Haçlıların papazları ve kenti oluşturan diğer Hristiyan nüfusu canice yok ettiklerini, ardından kayıtsızca Amasya'ya doğru yollarına devam ettiklerini belirtmektedir.

Kutsal Kudüs, Gerçek Haç, İsa Mesih'in davasında ilerleyiş (Çalışır, 2018: 87) yolunda seferlere başladıkları iddiasının 1219'da kendilerine Mısır-Dimyat karşılığında kaybettikleri Kudüs'ün, Gerçek Haç'ın ve Celile bölgesinin geri verilmesi teklifine; 1221'de ise yine Mısır-Dimyat karşılığında Kudüs, Filistin ve otuz yıllık bir ateşkes teklif edilmesine karşın her ikisinin de Haçlılarca reddedilmesi (Çalışır, 2018: 78-79), amaca yönelik olarak ustalıklı yönü değiştirilmiş dini motifleri açığa çıkarmaktadır. Bu nedenle Haçlı Seferleri'ne

⁴ Mısırdan Çıkış: 7. RAB, "Halkımın Mısır'da çektiği sıkıntıyı yakından gördüm" dedi, "Angaryacılar yüzünden ettikleri feryadı duydum. Acılarını biliyorum. 8 Bu yüzden onları Mısırlılar'ın elinden kurtarmak için geldim. O ülkeden çıkarıp geniş ve verimli topraklara, süt ve bal akan ülkeye, Kenan, Hitit, Amor, Periz, Hiv ve Yevus topraklarına götüreceğim.

güç veren söylemlerde, ifade edilen gerçekliğe karşıtlık oluşturan ve Kilise iktidarının uygulanma aracı olarak görev yapan temsillerin olduğu söylenebilmektedir.

Bu örnekler, seferlere hâkim olan ruhani amaçtan ve kutsal niyetten çok daha baskın biçimde “iktidara dayalı çıkar ilişkisi”nin en az dinsel etki kadar ön planda tutulduğunun hatta zaman zaman başat rol üstlendiğinin bir göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır.

Söz konusu olaylara ilişkin edinilen bilgiler, taşıdıkları alt metin itibarıyla Haçlı Seferleri'nin din savaşından çok daha öte bir nitelik ve amaç taşıdığını göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Örneğin III. Haçlı Seferi'ne katılan, sefer öncesindeki ve sonrasındaki sosyal statüsü incelenen I. Gerard'ın, seferden döndükten sonra sosyal statüsünün arttığı ve bu anlamda kazanım sağladığı görülmektedir (Doherty, 2023: 386).

Oluşan ikiliklerden kaynaklı çelişkilerin, ruhani amaçtan sapmanın yol açtığı destek yitimi tehdidini kompanse etmek için mektuplarda, seferleri meşrulaştırma teması sıklıkla kullanılmaktadır. Fransa Kralı IX. Louis'nin 1250'de halkına yönelik yazdığı mektup, bu durumun bir örneği olarak Dimyat'ın işgalini haklı bir temele oturtmaktadır:

...Tanrı'nın adının şerefini ve şanını tüm ruhumuzla Haçlı Seferi girişimini sürdürmek istediğimiz için Efendimiz İsa Mesih'in mucizeyle tarifsiz merhametiyle Hristiyanların iktidarına bıraktığı -hiç şüphesiz öğrendiğiniz üzere- Dimyat'ın alınmasından sonra konseyimizin tavsiyesiyle bu şehirden geçen Kasım ayının 20. Günü yola çıktığımızı size bildirmenin yerinde olduğunu düşündük... (Çalışır, 2018: 139)

Seferlere hâkim olan bir diğer temel öge, “Öteki”dir. “Öteki” kurgusu, Haçlı Seferleri'nin adeta yakıtı olarak görev yapmış, bu şekilde tanımlanan kişiler kutsal bir savaş uğruna haklılaştırılmış nedenlerle öldürülmüş, köleleştirilmiş, küçümsenmiştir. Seferler esnasında yaşanan tüm vahşet, genel çerçevede din ve kutsallık ana başlığı altında ele alındığı için, Tanrı düşmanının yeryüzünden silinmesi olarak algılanmıştır. “Öteki”, hem öldürülen kişinin insan olarak değerinin hem de öldüren kişinin vahşetinin önemsizleşmesine; bu kavrayışa bağlı olarak da seferlerin hız kesmeksizin sürdürülmesine hizmet etmiş, sebebi olunan yıkımın başat sorumlularından olmuştur. Öldürerek insandışılaştırılan her bir “Öteki”nin yok oluşu, Tanrı düşmanının yok oluşu ve yok edenin Tanrı katına daha çok yaklaşması olarak kabul edilmiştir. Riley-Smith'in belirttiği üzere (2019: 157) Loubens'li Gaskonya lordu Amanieu, insanoğlunun yenilenmesi, iyileştirilmesi, onarılması anlamındaki “insanoğlunun kurtuluşu” için İsa Mesih'in ölümüne razı geldiği yeri temizleme amacıyla Hristiyan dininin karşısında yer alanlarla savaşma ve onları öldürme ihtiyacı duymuştur. Bu bakımdan Haçlı Seferleri'nin hem İsa'nın Kudüs'te yer alan kutsal mezarına yapılan bir hac yolculuğu olduğunu hem de O'nun özgürleşmesi için verilen bir savaş olma kimliği taşıdığını ifade etmektedir.

Kitleleri yönlendirmede çarpıtılarak araçsallaştırılabilen dinin etkisi altında kurulan “Öteki” algısı, seferleri başlatan ve sürdüren etkili bir unsur görevi görmüştür. Zira yaratılan “Öteki” algısı, sefere çıkan ilk düzensiz birlikleri Almanya'da Yahudi kıyımı yapmaya yönlendirmiş ve bu insanlar, kutsal bir amaç doğrultusunda yürüdüklerini ifade ettikleri yolda, “kutsal amaçlarına” zıtlık teşkil edecek türden katliam ve çatışmalar içine girerek ilerlemişlerdi. Bilgin'in de belirttiği gibi (2011: 98),

Kitleler içgüdüsel olarak sürükleyici ararlar. Kitle önderleri, her türlü temelden yoksun salt ve sade iddialarla, tekrar eden sözlerle ve zihinsel bulaşma (sırayet) mekanizmasının işlemesiyle, kitleye hükmederler. Kitleleri örgütleyen, inançları yaratan, kitlenin gözü, kulağı ve aktif iradesi olan liderlik durumu söz

konusudur. Lider, tekrar sayesinde, iddialarını zihinlere yerleştirir. Kitlede bir düşünce akımı başlar ve hipnotik bir durum oluşur.

Augustinus (2022: 216) Kutsal Kitap için “kucağını açıp herkesi sinesine sarıyordu, ama dar geçitlerinden ancak birkaç kişiyi geçirip sana ulaştırıyordu” diyerek “bu dünyacı fikirler” ile “ruhani, Tanrı katında kutsal fikirler” arasında ilk insanlardan bu yana var olan çatışmayı beslemektedir. Bu yaklaşım, Haçlı hareketlerinin başlangıç ateşini yakmanın yanı sıra onun sönmesini de engellemiştir.

...Fakat Tanrı, düşman topraklarını sulamada kullanılan Cennet Nehri’ni (Nil Nehri) Babil’in bölgelerine akıtmayarak ve son bir yılda hiçbir akıntı göndermeyerek sopolunun gücüyle vurdu. Bunun sonucunda açlıktan ölüyorlar ve hayvanlarını kaybettiler; eğer akmazsa, ki nehrin kuruyacağını anlarlar, canlarını açlıktan korusun diye fakir-zengin, güçlü-güçsüz birçoğu evlatlarını satmakta tereddüt etmediler... (Çalışır, 2018: 74).

Augustinus (2013: 207) V. Kitap 12. Bölüm’e şu sorgulamayla başlamaktadır: “Doğru Tanrı” inancına sahip olmayan Antik Romalılar, hangi erdemleri sayesinde imparatorluk sınırlarını genişletebilmişlerdir? Ona göre Antik Romalılar, yanlış Tanrı’ya tapınan ilkel insanlardır ve kurbanlarını Tanrı’ya değil, demonlara sunmaktadırlar. Dolayısıyla Augustinus’un bu yaklaşımı, “Öteki” olarak “Paganizm”i konumlandırmaktadır.

Kudüs’teki Hospitalier Tarikatı Üstadı Donjonlu Geoffrey’in İngiltere’deki tarikat sorumlusuna yazdığı 1201 tarihli bu mektupta yer alan küçümseyici ifade, Tanrı’nın kendilerinden yana saf tuttuğu ve haklı bir savaş yürüttükleri ön kabulünü taşımaktadır. Hâlbuki mektubun başlangıcında belirtildiği üzere kendileri de Trablus sahili, Cebele önlerinde rüzgâr ve fırtına kaynaklı bir gemi kazası geçirmiş, zarar görmüş, kayıplar vermişlerdir. Lakin düşman olarak addettikleri insanların yaşadıkları olumsuzlukları Tanrı’nın sert bir cezalandırması ve karşı cephe alış olarak algılıyorlarken, kendi başlarına gelen gemi kazasını Tanrı’nın keder ve üzüntü veren bir olaya izin vererek onları doğru yolda tutacak sert bir uyarı yapmış olduğu şeklinde yorumlamışlardır. Tanrı’nın kendilerinden yana taraf tuttuğunu düşündükleri için, bunu şefkatli ve koruyucu bir müdahale olarak algılamışlardır. Aldıkları düşünülen bu mesaj, aynı mektubun şu satırlarında kendini göstermektedir: “...Bu nedenle biz dileyince savaşlara son veren Tanrı’ya güveniyoruz. O’nun Hristiyanlara merhametini göstererek bir başlangıç yapacağını umuyoruz; böylece O düşmanlarını yaralar” (Çalışır, 2018: 74).

Söz konusu bu manevi ayrıcalık teması 1250’de Fransa Kralı IX. Louis’nin halkına yazdığı mektupta da belirgindir. Mektup, Tanrı’nın Hristiyanlardan yana taraf tuttuğu düşüncesi beraberinde Hristiyanlar dışındakilerin Tanrı kanından gelmediği düşüncesini ifade etmektedir. Ardından seferlere kutsal savaş özelliği kazandıran öğeler -Kutsal Topraklar, çarımha gerilip kurban edilmeyi göze alarak Hristiyanların kurtuluşunu sağlamış İsa- hatırlatılmaktadır. İnşa edilen anlamın ve seferlerin kutsallığının pekiştirilmesi adına bu ifadeler, olumsuz imajlarla perçinlenip keskinleştirilmekte, Hristiyan olmayanların neden Tanrı’nın kanından olmadıkları gerekçelendirilmektedir:

Hristiyan ismini taşıyan herkesin yaptığımız girişimin gayretiyle dolu olması gerekli ve özellikle sizleri, ayrıcalıklı bir halk gibi Tanrı’nın kanından gelenleri, mülkünüz olarak bakmanız gereken Kutsal Topraklar’ın fethi için hepinizi, kanını kurtuluşunuz için dökerek çarımha size hizmet eden O’na hizmet etmeye davet ediyoruz. Zira bu cani halk, Hristiyanların huzurunda Yaradan’a karşı küfürler kusmalarına ek olarak, sopolarla haça vurdular, onun üzerine tükürdüler ve Hristiyan inancının nefretiyle onu ayaklar altında çiğnediler (Çalışır, 2018: 145).

Tanrı tarafından esirgenen ve desteklenen Hristiyanlar düşüncesini kullanan Papa II. Urbanus'un, Katalonya'daki Hristiyan soylulara yaptığı konuşmada, Haçlı Seferleri'ne katılmama, bunun yerine buldukları kendi sınır topraklarında "Müslümanlar'ın tiranlığı ve baskısı"na direnmeleri çağrısında bulunmasında ve Katalonya'da girecekleri bu savaşın onların günahlarının bağışlanması için olduğunu ifade etmesinde kendini göstermektedir. Günahlarından arınacaklarının teminatını şu sözlerle vererek onları ikna etmektedir: "Hiç kimse şüphe etmemelidir ki, eğer bu seferde Tanrı ve kardeşleri uğruna ölürse, günahları kesinlikle bağışlanacak ve Tanrımızın en şefkatli merhametiyle sonsuz yaşamdan bir pay alacaktır" (Riley-Smith, 2019: 162-163). Dolayısıyla Haçlı Seferleri sürecinde dile getirilenler, amaçlananlar-inşa edilen anlamlar temelinden bütünlüklü şekilde ele alındığında anlam kazanmaktadır. Böylece iktidarın uygulanma yöntemleri görünür olmaktadır. Burada Haçlı Seferleri'ne katılmamaları öngörülmüş olsa da Katalonya'daki soylulardan hala bu savaşı vermeleri ve düşman algısı temelinde ilerletilmeye çalışılan Haçlılık olgusunu sürdürmeleri istenmektedir.

"Müslüman Sarazenler"ın zulmüne vurgunun yapıldığı 1189'da eski Kudüs Kraliçesi olan Sibylla tarafından I. Frederic'e yazılan mektupta ise "İsa'nın düşmanı Saladin" ifadesi geçmekte, aynı "Saladin", Tanrı'nın adını yüceltmek isteyen Hristiyanları, gönderdiği altı yüz ölçek zehirli tahıl ve kokusuyla bile zehirleyip öldüren şarap dolu kâse aracılığıyla yok etmeye çalışmakla suçlanmaktadır (Munro, 1902: 21-22).

Signes'li Guy ve Geoffrey'nin Haçlı Seferleri'ne katılma gerekçesi, hac eylemini gerçekleştirmek ve bu eylemin yanı sıra Tanrı'nın korumasında olan Hristiyanları "kötücül" eylemleriyle öldüren, onları haksız yere esir alan, onları işkenceler altında bırakarak barbarlara özgü öfkeyle öldüren paganların kirlenmişliğini, deliliğini ve ölçsüzlüğünü ortadan kaldırmak olarak gösterilmektedir (Riley-Smith, 2019: 158).

Planlanandan farklı olarak İstanbul'a yönelen IV. Haçlı Seferi için de benzer bir gerekçelendirme/meşrulaştırma teması benimsenmiştir: Haçlılar, Tanrı'nın isteğiyle iyilik yolunda kutsal savaşa çıktıkları iddiasını taşımaktadır. Böylece Tanrı'nın yolundan sapmış, kötülük yolunda ilerleyen, şeytanla iş birliği yapan kişileri doğru yola sokmak ve Tanrı adına gerekli cezalandırmaları yapmak "en doğal görevleridir". Çalışır'ın aktardığına göre (2023: 173) Gunther, Haçlı askerlerinin İstanbul'u işgal sebeplerinden en önemlisinin Tanrı'nın böyle istediğini düşünmesi olduğunu belirtmektedir: Roma Katolik Kilisesi'ne başkaldırış olan İstanbul Kilisesi (Bizans), Roma Katolik Kilisesi'ne itaat etsin diye Tanrı'nın isteğiyle cezalandırılmıştır. Bu, hem Roma Katolik Kilisesi'nin Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olarak görev yaptığı düşüncesini pekiştirmekte, bu düşünce, IV. Haçlı Seferi'ni meşrulaştırmakta, Tanrı'nın Haçlıların tarafında olduğu vurgusunu belirginleştirmekte, onların "iyilik savaşçıları" olarak temsil bulmalarını sağlamakta ve amacından sapmış olan bu seferin gerçek maksadını taşıyan izleri kapatarak görünüşte yürütülen kutsal savaşın maddi kazanım yanını gizlemektedir. "...hiç kimsenin bunun ilahi lütfun muhafazası dışında bir şey sayesinde gerçekleştiğine inanmaması ya da düşünmemesi gerekir..." (Çalışır, 2023: 174). Söylemler, "Öteki"leri kaçınılmaz bir itaate zorlayan, yalnızca kendilerine hizmet eden türdedir. "Öteki"ler yalnızca, onları "Öteki" olarak konumlandıran grubun çıkarına bir itaat gösterdikleri ölçüde "Öteki" olmaktan kurtulabileceklerdir.

10 Şubat 1098'de Ribemontlu Anselme tarafından Antakya'dan yazılıp Reims Piskoposu II. Manasses'e yollanan mektupta Antakya kuşatmasına dair bilgiler yer almaktadır. Kullanılan ifadelerde, seferlerin Tanrı isteğiyle ve Tanrı için gerçekleştiği vurgulanmaktadır. "Sonra Hristiyanlar surlara haçlarıyla ve görkemli sancaklarıyla girdiler ve Tanrı için şehri yeniden temizlediler. Ve hem şehirden hem de şehrin dışındaki kapılardan Grekçe ve Latince 'Ey Tanrım, şan senindir' diye haykırdılar" (Çalışır, 2018: 21).

İncelenen mektuplar bağlamında yazının tarihine ilişkin bir değerlendirme yapıldığında, Tokgöz'ün aktardığı üzere (2020: 28) Innis, egemenlik ilişkilerinin

haklılaştırılarak sürdürülmesi, iktidarın kurulması ve uygulanmasına öncü olması bakımından yazının önemine işaret etmektedir. Bu bakımdan Haçlı Mektupları, Katolik Kilisesi'nin bakış açısını yansıtan ve buna uygun bir gerçeklik kurma anlamında araçsallaştırılan yönleri gereği hem hedeflenen kitlelere aktarılmak istenen bilginin içeriğini denetlemekte hem de Kilise'nin amaçlarına uygun anlamlar üretmektedir.

Mektupların içeriğindeki temsiller sisteminin, deneyimleri-onlara ilişkin algıları ve bilme biçimlerini ne derece ve nasıl yönlendirdiğinin anlaşılması- dünyayı algılama biçimlerine dair sunduğu önerilerin keşfedilmesi gerekmektedir (Dursun, 2014: 86). Çünkü "hangi türden toplumsal vurgunun üstün geleceği ve güvenilirlik kazanacağı konusunda girişilen bir toplumsal mücadele, söylem içinde egemen olma mücadelesidir" (Dursun, 2014: 59).

Egemen olma süreci ise yapısında, iktidarını kabul ettiren bir "efendi"yi ve rıza göstererek efendinin iktidarını kabul ederek onu "efendi" yapan bir "köle"yi taşımaktadır. Dolayısıyla "efendi-köle diyalektiği" Haçlı Seferleri özelinde düşünüldüğünde: Hristiyan olmayan Doğu'ya yönelik girişilen Kutsal Savaş, aslında, Hristiyan Batı'nın var olma-kendini diğerinde tanıma savaşıdır. Öz bilinci olan, derin bir tarihe sahip ve o dönem için birçok yönden son derece güç sahibi zengin Doğu ile mücadele içine girilmelidir ki, Batı'nın onun üzerinde kuracağı efendilik anlamlı bir iktidarı temsil etsin. Aksi durumda bu seferler, kuru katliam-kuşatma-ele geçirme ve istilanın ötesinde bir anlam taşımayacaktır. Seferlerin çıktıkları olan ve sürecin yanlı bir anlatısı olmakla birlikte dönemin haber bültenleri işlevi gören Haçlı Mektupları, bu nedenle son derece önemlidir. Mektuplar bu bağlamda Hristiyanlığın çoban-sürü yaklaşımındaki evrensel yayılma isteğinin⁵ ve salt yasa koyucu, tek yönlü despot efendiliğin ötesinde bir anlama sahip olan, toplumsalın derinlerine işlemiş bir iktidarı Doğu üzerinde kurma çabasının göstergeleridir. Bu mektuplar, Haçlıların dolayısıyla da Katolik Kilisesi'nin ve Batı'nın elde etmek istediği "dünyaya egemenliğin" işlerlik gösterebilmesi için, Doğu'nun da onları efendi olarak tanıması amacına anlam kazandırmaktadır. Doğu'daki birkaç kilisenin (Mısır, Küçük Hindistan, Etiyopya, Libya...) Roma Katolik Kilisesi'ne itaatini bildirmesi sonucu Dominiken Tarikatı yetkilisi Philip tarafından Papa IX. Gregorius'a yazılan mektuba kulak verelim:

...Zamanımızda var olan Efendimiz İsa Mesih'in Babası Tanrı, Kutsal Baba merhametiyle uzun süredir başıboş dolaşan koyuna çobanını geri verdi, kutlu olsun. Zira günümüzde bize lütfunun bir senesini gösterdi ve tarlalarını bereketle doldurmaya başladı, çünkü O ümmetten çok uzaklara sapmış milletlerin size ve Kilise Ana'nın birliğine itaati geri kazandırdı... (Çalışır, 2018: 102).

Aynı mektubun ilerleyen satırlarında geçen "Ve yukarıda sözü edilen tüm bu milletler teslis öğretilerini ve vaazlarımızı kabul ederken yalnızca Grekler günahkârlıklarında ısrar ediyorlar ve her yerde gizliden ya da açıktan Roma Kilisesi'ne karşı koyuyorlar, tüm ayinlerimizi yeriyorlar ve kendilerinin dışındaki her mezhebe günahkâr ve sapkın diyorlar" (Çalışır, 2018: 103) sözleri Tanrı sözcülüğü yaptıkları ve bu yolla da haklılaştırılmış bir gerekçeyle seferleri düzenledikleri düşüncelerinin izlerini taşımaktadır. Bu düşüncenin güç verdiği Hristiyan savaşçılar, Grekler olarak adlandırdıkları -aslında kendileri gibi Hristiyan olan fakat yalnızca farklı bir mezhebi benimsemiş- Bizans'ı ve diğer Hristiyan olmayan toplumlara Papa'nın hâkimiyetinde tek bir çatı altında toplamayı kutsal bir görev olarak algılamaktadır. Yine aynı mektup şu sözlerle sonlandırılmaktadır:

⁵ Matta: Kaybolan Koyun Benzetmesi (Luk.15:3-7): "Siz ne dersiniz? Bir adamın yüz koyunu olsa ve bunlardan biri yolunu şaşırsa, doksan dokuzunu dağlarda bırakıp yolunu şaşıranı aramaya gitmez mi? Size doğrusunu söyleyeyim, eğer onu bulursa, yolunu şaşırmamış doksan dokuz koyun için sevindiğinden daha çok onun için sevinir. Bunun gibi, göklerdeki Babanız da bu küçüklerden hiçbirinin kaybolmasını istemez."

...Bu nedenle Kutsal Baba sizin işiniz; onlar kazara bakıcı kollarınızdan düşmesin, her iki ayakları topal olmasın ve daha evvelki beter durumu bulmasınlar diye toparlamak ve Kilise'ye geri dönenlerin huzurunu temin etmektir. Şu an onların bazıları üzerlerinde uygulanmakta olan yargılama yetkisine her zamankinden daha fazla aleyhtar... (Çalışır, 2018: 104).

Bu bir çoban-sürü metaforudur. Bu metaforun kullanıldığı bir diğer örnek olarak 1227 yılına ait Kudüs Patriği Gerald ve diğerlerinden tüm Hristiyanlara ithafen yazılan mektup incelenebilir:

...Mesih'in kanı bu ülkeden her biri ve herkes için çağrıda bulunuyor. Bu ordu küçük, mütevazı ve dindar olsa da süratli yardım için yalvarıyor, tüm alçakgönüllülükle Tanrı'da başlatılan bu işin O'nun yardımı aracılığıyla mutlu bir sona varacağını umuyor ve güveniyor. Bundan dolayı, her biriniz ve hepiniz kutsal topraklara yardım etmek için kendinizi harcıyor musunuz? Çünkü bu hem tüm Hristiyanların hem de inancımızın ortak davası olarak düşünülebilir. Ve biz, Tanrı'nın gözetiminde ve rehberliğinde, inançla azmeden inananların ellerinde başarılı olabilecek umuttan emin olarak davayı yükseltmeye son vermeyeceğiz... (Çalışır, 2018: 89).

Bu mektupta yer alan “her biri ve herkes”, “her biriniz ve hepiniz” kelimeleri çoban ve sürü ilişkisinin bir yansıması olarak işlev gören Pastoral İktidarı temsil etmektedir. Zira çoban/pastör, sürüsünün tamamı için olduğu gibi tek tek her biri için de her şeyi yapan kişidir. Ayrıca mektup, bu tür bir iktidarın Haçlılar açısından ne derece içselleştirildiğinin ve bu içselleştirmenin Haçlı Seferleri'ne sağladığı katkının göstergesi olması bakımından büyük önem taşımaktadır.

Tüm bu izler ve semboller, Papa VII. Gregory'nin (1074) ve Haçlı Seferleri dizisinin ateşleyicisi olan Papa II. Urbanus'un (1095) konuşmalarında etkin olarak ortaya konmaktadır. “Batı-Doğu”, “Hristiyan-Müslüman”, “Haçlılar-Sarazenler” gibi dikotomik ilişkilerin arasındaki çatışmalar, ilk bakışta bir efendilik-kölelik mücadelesi olarak süregelmekte olsa da içerdiği anlam çok daha kapsayıcıdır.⁶ Bu, görünenden daha derin ve toplumun bütününe olduğu kadar toplumun her bir bireyine etki eden devingen bir sürecin başlatıcısı ve devam ettiricisidir.

---

⁶ 23. Mezmur: Davut'un mezmuru: RAB çobanımdır, eksikğim olmaz. Beni yemyeşil çayırlarda yatırır, sakın suların kıyısına götürür. İçimi tazeler, adı uğruna bana doğru yollarda öncülük eder. Karanlık ölüm vadisinden geçsem bile, kötülükten korkmam. Çünkü sen benimlesin. Çomağın, değneğin güven verir bana. Düşmanlarımın önünde bana sofru kurarsın, başıma yağ sürersin, kâsem taşıyor. Ömrüm boyunca yalnız iyilik ve sevgi izleyecek beni, hep RAB'in evinde oturacağım.

SONUÇ

Haçlı Seferleri bağlamında Hristiyanlık, dini bir kimlik olmasının yanı sıra güçlü bir siyasi-askeri-ekonomik-psikolojik iktidar sağlayıcı bir görev üstlenmiştir. MS.313 yılında I. Constantinus'un Hristiyanlığı Roma İmparatorluğu'nun resmi dini olarak kabul etmesi ve piskoposlara yargıçlık görevleri vererek buldukları konumlarda güçlenmelerini sağlaması sonucu Hristiyanlık, yasal bir zeminde kurumsallaşmıştır. MS.610 yılında ise İslamiyet, siyasi-askeri anlamda bir güç olarak Doğu'da kendini göstermeye, Batı için tehdit oluşturmaya başlamıştır. Örgütlü-merkezi yönetsel yapıdaki İslam Devletleri karşısında Batı, Kilise çatısı altında birleşerek siyasi-ekonomik-sosyal-kültürel anlamda parçalı, feodal sisteme dayalı, merkezi birlikten yoksun yapıdan kurtulmuş; Avrupa, Hristiyanlaşmış ve örgütlü bir yapı halini almıştır. Kilise'nin bu kurucu rolü, İslam Devletleri karşısında Batı'nın birleşmiş bir güç olarak ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Nitekim Haçlı Seferleri, bu sosyo-politik-ekonomik-kültürel birliği sağlama çabası anlamında araçsallaştırılan bir siyasi hedef olarak görülebilmektedir. Bu hedef, kendini gerçekleştirebilmek için dinsel öğeler içeren bir nefret söylemini ve bir güç odağınca haklılaştırılmış şiddeti gerekli kılmıştır. Bu anlamda Haçlı Seferleri, salt dinsel bir ereğe sahip olmayıp dinsel öğeleri, ulaşılmak istenen birtakım amaçlar için gerekli kılmıştır.

Girard'ın da belirttiği üzere (2018: 282) kendinden önceki dinler ve politik hareketlere benzer biçimde Hristiyanlık, güçsüz zamanlarında uğradığı kovuşturma ve kısımların ardından zaman içinde devlet bazında onay ve güç elde ettikçe, kendisi kırım yapmaya başlamıştır. Devlet tarafından korunup bu temelden onay alarak güç kazandıkça düşman addettiklerine Hristiyanlığı benimsetme, karşı çıktıklarında ise bu "günahkârlıkları" nedeniyle onları Tanrı adına cezalandırma davranışları haklılık kazanmıştır. Bu anlamda Katolik Kilisesi, sorgulanmaksızın itaat edilmesi gereken bir güç odağı olarak kendini oluşturmuş ve kendine meşru bir uygulama alanı sağlamıştır. Meşruluk, Hristiyanlığı reddeden "günahkâr" bedenler üzerinde iktidarın uygulanmasını sağlayacak etkin bir araç olmuştur. Haçlıları bu iktidarı uygulamaya gönüllü taraftarlar olarak bir araya toplayıp eyleme geçiren, Haçlı Mektupları'nı yazdıran, bu türden düşünceler ve dönemin sosyo-ekonomik-politik-kültürel şartları olmuştur. Tüm unsurlar göz önünde tutulduğunda bir etki-tepki çarkı oluşmuş, bu çark kendi söylemlerini, anlamlarını, kimliklerini yaratarak devinimsel bir "kutsal savaş" döngüsü başlatmıştır.

KAYNAKÇA

- Augustinus, S. (2022), İtiraflar, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul
- Augustinus, S. (2013), The City of God Against the Pagan, Cambridge University Press, New York, United States of America
- Atiya, Aziz Suryal (2023), Orta Çağ Sonlarında Haçlılar Seferi (Propaganda ve Projeler), Türk Tarih Kurumu, Ankara
- Bilgin, Nuri (2011), Sosyal Psikoloji, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir
- Bloch, Marc (2021), Feodal Toplum, Doğu Batı Yayınları, Ankara
- Çalışır, Abdurrahman Onur (2018), Denizaşırı Ülke'den Havadisler: Haçlıların Mektupları (1097-1252), Kutlu Yayınevi, İstanbul
- Çalışır, Abdurrahman Onur (2023), "Konstantinopolis'in (İstanbul) Haçlılar Tarafından Ele Geçirilişinin Batılı Çağdaş Kaynaklarda Meşrulaştırılması", Haçlı Seferleri-Avrupa'dan Latin Doğu'ya Tarih Yazımı, Tasvirler ve İlişkiler, editör: Sevtap Gölgesiz Karaca, Paradigma Akademi, Çanakkale
- Doherty, James (2023), "The Crusading Furnivals: Family Tradition, Political Expediency and Social Pressure in Crusade Motivation", Journal of Family History, Vol. 48(4) 383-399, Birmingham, UK
- Durgun, Fatih (2021), Ortaçağ Avrupa Tarihi Üzerine-Kavramlar ve Olgular, Ketebe Yayınları, İstanbul
- Dursun, Çiler (2014), TV Haberlerinde İdeoloji, İmge Kitabevi, Ankara
- Foucault, Michel (2019), Güvenlik, Toprak, Nüfus, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Girard, René (2018), Günah Keçisi, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul
- Komnena, Anna (2021), Alexiad-Malazgirt'in Sonrası, İnkılap Kitabevi, İstanbul
- Köycü, Kutlu (2022), Tanrı Adına Yönetmek-Orta Çağ ve Erken Modern Dönem Yönetim Gerçekliğinde Hristiyanlık, Gazi Kitabevi, Ankara
- Lester, Anne E. (2023), "The Subject Behind the Object: The Language of Things in the Time of the Crusades", The Medieval History Journal 26, 2: 209–245

Morrisson, Cécile (2021), Haçlılar, Dost Kitabevi, Ankara

Munro, Dana Carleton (1902), Letters of the Crusaders, The Department of History of the University of Pennsylvania, Philadelphia

Riley-Smith, Jonathan (1995), “The Idea of Crusading in the Charters of Early Crusaders, 1095-1102”, Actes du Colloque Universitaire International de Clermont-Ferrand (23-25 juin 1995), Publications de l'École Française de Rome, pp. 155-166

Shagrir, Iris (2023), “Liturgical Vision and Liturgical Practice in Crusader Jerusalem”, s. 373-397, Haçlı Seferleri-Avrupa'dan Latin Doğu'ya Tarih Yazımı, Tasvirler ve İlişkiler, Paradigma Akademi, Çanakkale

Smith, Thomas W. (2020), “First Crusade Letters and Medieval Monastic Scribal Cultures”, Jnl of Ecclesiastical History, Vol.71, No.3, July, Cambridge University Press

Şenel, Alaeddin (2008), Siyasal Düşünceler Tarihi, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara

Tokgöz, Oya (2020), Siyasal İletişimi Anlamak, İmge Kitabevi, Ankara

Usta, Aydın (2017), Haçlı Hikayeleri, Yeditepe Yayınevi, İstanbul

İnternet Kaynakları

Kitab-ı Mukaddes Şirketi, Mezmurlar <https://www.kitabimukaddes.com/kutsal-kitap-hakkinda-bilgilendirme-ve-tam-metni/eski-antlasma/mezmurlar> Erişim Tarihi: 10.05.2024

Kitab-ı Mukaddes Şirketi, Vahiy <https://www.kitabimukaddes.com/kutsal-kitap-hakkinda-bilgilendirme-ve-tam-metni/yeni-antlasma/vahiy> Erişim Tarihi: 10.05.2024

Kitab-ı Mukaddes Şirketi, Mısır'dan Çıkış <https://www.kitabimukaddes.com/kutsal-kitap-hakkinda-bilgilendirme-ve-tam-metni/eski-antlasma/misirdan-cikis> Erişim Tarihi: 10.05.2024